

Μονοπάτια και αρχαιότητες.

Οδοιπορικό στα μνημεία της αρχαίας Σίφνου

(ΔΙΑΦ1= ΤΙΤΛΟΣ)

Οδός, ρύμη, αγυιά, κέλευθος είναι κάποιοι από τους όρους που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι Έλληνες για να δηλώσουν το πέρασμα, τη δίοδο, το μονοπάτι. Στην παρούσα εισήγηση θα εξεταστούν δύο συναφή προς το θέμα της ημερίδας ζητήματα: αφενός τα κατάλοιπα αρχαίων οδών επικοινωνίας της Σίφνου, αφετέρου ο συσχετισμός διαφόρων κατηγοριών αρχαίων μνημείων με νεώτερα μονοπάτια.

Η έρευνα του οδικού συστήματος ενός τόπου, αποτελεί αντικείμενο της ιστορικής τοπογραφίας, κλάδου των ανθρωπιστικών επιστημών με ιστορικό - γεωγραφικό προσανατολισμό. Το ενδιαφέρον της μελέτης του οδικού δικτύου έγκειται στο γεγονός ότι επιλύει καίρια προβλήματα ιστορικής τοπογραφίας, όπως η ταύτιση του οικιστικού πλέγματος ενός τόπου, η κατανομή του πληθυσμού στην ύπαιθρο χώρα του, η διαχείριση των πηγών πλούτου, και ειδικότερα στη Σίφνο, η καταγραφή και ερμηνεία των οχυρών κατασκευών, γνωστών ως πύργων, που χαρακτηρίζουν την ύπαιθρο του νησιού.

Πριν προχωρήσω στους ιστορικούς χρόνους για τους οποίους οι μαρτυρίες είναι περισσότερες, θα αναφερθώ σε στοιχεία αρχαίων διαδρομών της Σίφνου που ανάγονται στην προϊστορική περίοδο, και συνδέονται με τη σημαντικότερη πηγή πλούτου του νησιού κατά την αρχαιότητα, τα μέταλλα. Η πρόσφατη αρχαιολογική έρευνα αποδεικνύει ότι δύο από τις αρχαιότερες χαράξεις ατραπών της Σίφνου θα πρέπει να είναι αυτές που οδηγούν από τη χερσόνησο Ακρωτηράκι στη ΝΔ άκρη του Πλατύ Γιαλού προς την νότια και νοτιοδυτική Σίφνο. Στο Ακρωτηράκι (ΔΙΑΦ2) είχε εντοπιστεί από τα τέλη του 19ου αιώνα οικισμός και νεκροταφείο της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού. Πρόσφατες ανασκαφές της ΚΑ Εφορείας Αρχαιοτήτων έφεραν στο φως ευρήματα από τον προϊστορικό αυτό οικισμό, μεταξύ των οποίων σημαντικά αρχαιομεταλλουργικά κατάλοιπα που βεβαιώνουν την παραγωγή αργύρου στην περιοχή ήδη από την 3η χιλιετία προ Χριστού. Η θέση εκκαμίνευσης του μεταλλεύματος εντοπίζεται σε απόσταση 500 περίπου μέτρων νοτιοδυτικότερα από το Ακρωτηράκι, στο μονοπάτι που οδηγεί από τον Πλατύ Γιαλό προς του Σαρλί, στη θέση Κασέλα (ΔΙΑΦ3). Στην ίδια περιοχή, αλλά ψηλότερα στη θέση Σκαλί, σε επαφή με το μονοπάτι που οδηγεί από τον Πλατύ Γιαλό προς του Κοντού και την Φυκιάδα, εντοπίστηκε μια δεύτερη θέση εκκαμίνευσης μεταλλεύματος, χαλκούχου στην προκειμένη περίπτωση, που χρονολογείται στην ίδια περίοδο (ΔΙΑΦ4). Με την ευκαιρία αυτή, θα ήθελα να επιστήσω την προσοχή των δημοτικών αρχών στο γεγονός ότι η αρχή του μονοπατιού αυτού έχει σήμερα κλειστεί από την περιφραγή του Βιολογικού Καθαρισμού του Πλατύ Γιαλού με

αποτέλεσμα την μετατόπιση της χάραξης ψηλότερα, εντός ιδιοκτησιών, και τον κίνδυνο απώλειας του μονοπατιού στη θέση αυτή.

Ας περάσουμε τώρα στους ιστορικούς χρόνους. Όπως είναι γνωστό, τόσο από τις αρχαίες πηγές όσο και από την ανασκαφική έρευνα, στη Σίφνο, μετά τον 8ο αιώνα π.Χ. αναπτύσσεται ένας κεντρικός οικισμός, που αναφέρεται ως *πόλις* ή *άστν* στις αρχαίες πηγές, και βρίσκεται στην ανατολική πλευρά του νησιού, στη θέση του σημερινού Κάστρου (ΔΙΑΦ5). Εκτός από την *πόλιν*, οι αρχαίες πηγές κάνουν μνείαν της *χώρας* ή των *χώρων*, δηλαδή της υπαίθρου χώρας της αρχαίας Σίφνου, ζωτικής σημασίας για την επίβιωση και την αυτάρκεια του άστεως. Ο Ηρόδοτος συγκεκριμένα, με αφορμή την επιδρομή των Σαμίων στα τέλη του 6ου αιώνα πρό Χριστού, αναφέρει ότι οι Σάμιοι *τους χώρους ... επόρθεον*, λεηλάτησαν την υπαίθρο χώρα της Σίφνου και απέκλεισαν στους Σιφνίους την δυνατότητα επιστροφής προς το άστν. Ο Ισοκράτης, αναφερόμενος στις εσωτερικές συγκρούσεις που τάραξαν τη Σίφνο στις αρχές του 4ου αι. πρό Χριστού. σημειώνει ότι οι δημοκρατικοί εξόριστοι επιστρέφοντας στο νησί, απέκτησαν τον έλεγχο της υπαίθρου, της χώρας, εγκαθιστώντας φρουρές. Ακόμη, ένα τιμητικό ψήφισμα του 2ου αιώνα πρό Χριστού, μνημονεύει, εκτός από την *πόλιν* και την *χώραν*, μια ακόμη θέση της Σίφνου, την *καλουμένη Εσχατιά*. Η επιφανειακή αρχαιολογική έρευνα στο νησί έχει δείξει ότι ο τρόπος κατανομής του πληθυσμού στην *χώραν* της Σίφνου, όπου, σύμφωνα με τον Στέφανο τον Βυζάντιο, υπήρχαν δύο ακόμη πόλεις, η Μινώα και η Απολλωνία, φαίνεται ότι είχε ως εξής:

α. Πλάι στο ισχυρό άστν στην ανατολική ακτή αναπτύχθηκαν στους ιστορικούς χρόνους διάφοροι δευτερεύοντες οικισμοί. Από τις μαρτυρίες των περιηγητών και τα στοιχεία της αρχαιολογικής έρευνας οι θέσεις εντοπίζονται στις παρακάτω περιοχές: Τζιουριά, Λειψάνα, Καμάρες, Μαυρο Χωριό-Αγ. Πολύκαορπος, Καραιάλης, Ελληνικά, Πλατύς Γιαλός και Φάρος. Αδιευκρίνιστος παραμένει ο ρόλος των οχυρών θέσεων (ακροπόλεων) στην υπαίθρο χώρα. Σύμφωνα με ορισμένους μελετητές, η μία από τις δύο πόλεις που αναφέρει ο Στέφανος Βυζάντιος, θα πρέπει να αναζητηθεί στην Ακρόπολη του Αγ. Ανδρέα.

β. Στην ενδοχώρα του νησιού, σε μια ποικιλία εδαφών, αναπτύσσεται ένα πυκνό δίκτυο αγροτικών κυρίως εγκαταστάσεων, που μαρτυρούν για την εντατική εκμετάλλευση των πηγών πλούτου σε όλες τις περιφερειακές ζώνες του νησιού. και υποδηλώνουν έντονη πληθυσμιακή πυκνότητα ειδικά κατά τον 4ο αι 3ο αιώνα πρό Χριστού.

γ. Όσον αφορά στη θέση των ιερών, ειδικά των εκτός του άστεως, υπάρχουν ακόμη αρκετά ζητήματα τοπογραφικού προσδιορισμού. Εκτος του άστεως στο Κάστρο, ιερά έχουν εντοπιστεί στις Καμέρες (το ιερό των νυμφών), στο ύψωμα του Αγ.Νικήτα, και ίσως στην περιοχή της Γερανοφόρας στην Απολλωνίας. Επίσης, η λατρεία του Απόλλωνος Ενάγρου θα πρέπει να συνδέεται με την υπαίθρο χώρα του νησιού, όπως δείχνει και η επίκληση του θεού. Αντίθετα ο

Απόλλων Πύθιος που σύμφωνα με πρόσφατα επιγραφικά ευρήματα αποτελεί την πολιούχο θεότητα της Σίφνου, θα πρέπει να αναζητηθεί εντός του άστεως και πιθανότατα στην κορυφή της αρχαίας ακρόπολης στο Κάστρο. Ιερό πιθανόν γυναικείας θεότητας έχει ανασκαφεί στην ακρόπολη του Αγ. Ανδρέα, το οποίο στην υστεροαρχαϊκή περίοδο περιέκλεισε μεγάλος μαρμάρινος περίβολος. Επίσης στο κτηριακό συγκρότημα Α της ίδιας ακρόπολης βρέθηκε ενεπίγραφο τμήμα πίθου με χαραγμένη την λέξη Ελευσινιάς στο χείλος, στοιχείο το οποίο υποδηλώνει λατρεία ελευσινιακών θεοτήτων (Δήμητρας και Κόρης) στην περιοχή. Ο ολομάρμαρος περίβολος του κυρίως ιερού της ακρόπολης του Αγ. Ανδρέα θα πρέπει να εντάσσεται στο μεγάλης κλίμακας οικοδομικό πρόγραμμα που πραγματοποιήθηκε στο δεύτερο μισό του 6ου αιώνα προ Χριστού εντός και εκτός Σίφνου, με αποκορύφωμα την κατασκευή του περίφημου Θησαυρού των Σιφνίων στους Δελφούς. Τα έργα αυτά είναι αναμενόμενα σε μία περίοδο που ταυτίζεται με την αποκρυστάλλωση της Σιφναϊκής πόλεως και δηλώνουν την ύπαρξη μιας κεντρικής διοίκησης που αξιοποιεί τις πηγές πλούτου του νησιού, κυρίως δε τα μεταλλεία χρυσού και αργύρου. Η ίδρυση ενός σημαντικού για όλο το νησί ιερού στην κορυφή της ακρόπολης του Αγ. Ανδρέα είχε ιδιαίτερη σημασία για την εδαφική οργάνωση και κυρίως την πολιτική ενότητα του τόπου, που ειδικά στην περίπτωση της Σίφνου θα μπορούσε να απειληθεί από την μεγάλη γεωγραφική διάσπαση και την έκκεντρη θέση του κυρίως άστεως.

Στο οικιστικό αυτό πλαίσιο, το σύστημα επικοινωνίας, όπως το εντόπισε μέχρι σήμερα η επιφανειακή έρευνα (κυρίως με βάση τα παλιά μονοπάτια) φαίνεται να βρίσκεται σε αρμονία με το σχήμα κατανομής του πληθυσμού. Η οργάνωση του εδάφους δείχνει μια στενή συμβίωση μεταξύ πόλης και χώρας, και αντανακλά την ευμάρεια της Σίφνου και μετά την αρχαϊκή εποχή, αντίθετα με τις μαρτυρίες πολλών αρχαίων συγγραφέων από τον 4ο αι. κ.έ.

Θεωρώντας το άστυ ως το κεντρικό κομβικό σημείο του νησιού κατά τους ιστορικούς χρόνους (**ΔΙΑΦ 6**), θα πρέπει να αναζητήσουμε ένα δίκτυο που ενώνει το κέντρο αυτό με τους χώρους, δηλαδή την υπαίθρο του νησιού με τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις και τα βοσκοτόπια, τα νεκροταφεία, τα περιαστικά και εξωαστικά ιερά, τις ακροπόλεις, τις πηγές νερού, τις λοιπές πηγές πλούτου, ειδικά δε τα μεταλλεία, και βέβαια τους λιμένες. Παράλληλα θα πρέπει να αναζητηθεί ένα δευτερεύον δίκτυο που ενώνει επιμέρους θέσεις της υπαίθρου χώρας όπως πύργους μεταξύ τους, ακροπόλεις με το άστυ και τους λιμένες, ιερά με πηγές νερού κ.ο.κ.

Στην αρχαία πόλη της Σίφνου, όπως και στις περισσότερες πόλεις της αρχαίας Ελλάδας, τα νεκροταφεία βρίσκονταν εκτός των τειχών, πολλές φορές εκατέρωθεν των πλευρών των οδών που οδηγούσαν από το άστυ προς τους χώρους, όπως χαρακτηριστικά συμβαίνει και καλά τεκμηριώνεται στην περίπτωση της αρχαίας Αθήνας. Το άστυ της Σίφνου φαίνεται να επιβεβαιώνει

τον παραπάνω κανόνα. Έχουν εντοπιστεί τρία νεκροταφεία στην ευρύτερη περιοχή του Κάστρου: το πρώτο, που η κύρια χρήση του φαίνεται ότι τοποθετείται στην γεωμετρική περίοδο, εκτείνεται πάνω από το μονοπάτι που οδηγεί από το Κάστρο προς την Απολλωνία και που έχει σήμερα υπερκαλυφθεί από την αμαξιτή οδό.

Το δεύτερο νεκροταφείο, που η κύρια χρήση του φαίνεται να εντοπίζεται στους αρχαϊκούς και κλασικούς χρόνους, βρίσκεται στη θέση Λουρος (**ΔΙΑΦ7**), όπου σώζεται τμήμα της αρχαίας διαμόρφωσης ατραπού που διερχόταν από τους τάφους (διακρίνονται όρθια τοποθετημένες μεγάλες σχιστολιθικές πέτρες, που ορίζουν την μία πλευρά της ατραπού). Το αρχαίο μονοπάτι ταυτίζεται στο σημείο αυτό με το σημερινό που οδηγεί προς την Πουλάτη.

Το τρίτο νεκροταφείο του Κάστρου, αυτό που ήταν σε χρήση κυρίως κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους, βρίσκεται στη θέση Καργιός νότια του οικισμού (**ΔΙΑΦ8**), και εκτείνεται μεταξύ των μονοπατιών που οδηγούν προς την Πόρτα του Φάρου και προς το Φυργάνι αντίστοιχα, μονοπάτια που αποτελούν τις βασικές οδούς πρόσβασης προς την νοτιοανατολική και την κεντρική Σίφνο. Στην επιφάνεια των βράχων στις πλευρές του μονοπατιού που οδηγεί προς το Φυργάνι είναι ακόμη ορατά αρχαία λαξεύματα για την τοποθέτηση επιτάφιων μνημείων. Το γεγονός της ύπαρξης νεκροταφείου μεταξύ των δύο νεότερων μονοπατιών, αποτελεί ισχυρή ένδειξη για την ταύτισή τους με αρχαίες χαράξεις.

Η αρχαιότητα του μονοπατιού που οδηγεί από το Κάστρο προς την Πόρτα του Φάρου επιβεβαιώνεται από ένα ακόμη στοιχείο. Σύμφωνα με την δημοσίευση των αγγλικών ανασκαφών της δεκαετίας του 1930, σε απόσταση μισής ώρας δρόμου περίπου από το Κάστρο προς την Πόρτα του Φάρου εντοπίστηκε μικρή αρχαία εγκατάσταση με συνεχή χρήση από τον 7ο αι. ως τους ρωμαϊκούς χρόνους, η οποία επανενοπίστηκε πρόσφατα σε επιφανειακή έρευνα της ΚΑ Εφορείας (**ΔΙΑΦ.9**).

Ιδιαίτερα ενδιαφέρον αλλά παράλληλα και προβληματικός για την έρευνα, είναι ο εντοπισμός των προσβάσεων στα τείχη του άστεως και στην ακρόπολη εντός αυτού. Μια πρόσβαση στο εσωτερικό της ακρόπολης πιθανολογείται στη ΝΔ πλευρά του μαρμάρινου περιβόλου της (**ΔΙΑΦ10**), κοντά στη Δ. γωνία και στα όρια των περιοχών I και II της αρχαίας ακρόπολης. Σε καθαρισμό που έγινε σε μικρά τμήματα του περιβόλου δίπλα στη Θεοσκεπάστη (τμήματα 4, 5α και 5β στο σχέδιο της διαφάνειας) φάνηκε ότι στο χώρο μεταξύ των τμημάτων 4 και 5 θα μπορούσε κανείς να υποθέσει την ύπαρξη αναβάθρας (δηλαδή κεκλιμένης πρόσβασης) προς το εσωτερικό της ακρόπολης. Η υπόθεση αυτή μπορεί να ενισχυθεί και από το γεγονός ότι η σημερινή είσοδος στο Μέσα Κάστρο, που σχεδόν ταυτίζεται σε κάτοψη με την αρχαία ακρόπολη, γίνεται μέσω κλιμακωτής ανόδου που βρίσκεται στην ίδια πλευρά, λίγα μέτρα νοτιοανατολικότερα από το τμήμα 5.

Τα μονοπάτια της ΝΔ πλαγιάς του Κάστρου, ειδικά αυτά που οδηγούν από το εξωτερικό

σχιστολιθικό τείχος της αρχαίας πόλης προς τον ποταμό και τη ρωμαϊκή νεκρόπολη, και τα οποία διέσχιζαν τμήμα της αρχαίας πόλης και τον χώρο ακριβώς έξω από τα τείχη, σώζουν ακόμη ίχνη αρχαίων επεμβάσεων όπως τόρμους για την υποδοχή πιθανώς στροφέων θυρών ή για την πάκτωση προστατευτικών κατασκευών (ΔΙΑΦ11). Η “διαμόρφωση” των διαχρονικά χρησιμοποιούμενων αυτών προσβάσεων από ιδιώτες και άλλους φορείς, όπως η τσιμεντόστρωσή τους, είναι καταστρεπτική, καθώς εξαφανίζει στοιχεία της ιστορικής τοπογραφίας του σημαντικότερου οικιστικού κέντρου της αρχαίας Σίφνου.

Στην ίδια περιοχή, δηλαδή νότια του Κάστρου, πάνω από τον Ποταμό και δυτικά του σύγχρονου νεκροταφείου, ενδιαφέρον παρουσιάζει τμήμα ισχυρής σχιστολιθικής τοιχοποιίας ανάλογης του αρχαίου σχιστολιθικού τείχους, το οποίο μπορεί να ανήκει σε αναλημματικό τοίχο μνημειακής οδού προς μια από τις εισόδους της αρχαίας πόλης.

Μεμονωμένες οχυρές κατασκευές στην ύπαιθρο της Σίφνου

Η ύπαιθρος της Σίφνου χαρακτηρίζεται από έναν αρκετά μεγάλο αριθμό Πύργων, αυθύπαρκτων δηλαδή οχυρών κατασκευών, διαδομένων στα νησιά των Κυκλάδων κατά την αρχαιότητα (ΔΙΑΦ 12). Η κατασκευή των Πύργων της Σίφνου τοποθετείται χρονολογικά από τον 6ο έως τον 3ο αι. π.Χ. Οι πρώτοι Πύργοι που χτίστηκαν, λειτουργούσαν πιθανώς ως παρατηρητήρια που σχημάτιζαν ένα δίκτυο επικοινωνίας τόσο μεταξύ τους όσο και με τις ακροπόλεις του νησιού. Αργότερα κτίζονται κοντά σε γόνιμες εκτάσεις και επομένως συνδέονται με την εντατικοποίηση της εκμετάλλευσης της γης, και την προστασία του αγροτικού πληθυσμού σε περίπτωση πειρατικών επιδρομών, χωρίς φυσικά να αποκλείεται και η λειτουργία της επικοινωνίας. Βέβαιο μπορεί να θεωρηθεί ότι οι οχυρές αυτές κατασκευές είχαν πολλαπλές χρήσεις στη μακράιωνη λειτουργία τους. Οι Πύργοι μπορούσαν να είναι μονόχωροι ή να χωρίζονται σε περισσότερα τμήματα, όπως π.χ. ο Ασπρος Πύργος (ΔΙΑΦ13). Πολλοί σώζουν μέρος κλίμακας, ή ίχνη αγροτικών δραστηριοτήτων (ελαιοτριβείο, ληνός, μυλόπετρες). Πολύ συχνά, στο εσωτερικό του Πύργου ή σε μικρή απόσταση από αυτόν υπάρχουν δεξαμενές, ενώ σε γειτνίαση με τον Πύργο χτίζονται συχνά βοηθητικοί χώροι.

Από τους Πύργους της Σίφνου ορισμένοι βρίσκονται ακριβώς επάνω σε μονοπάτια, γεγονός που μαρτυρεί κυρίως την διαχρονική χρήση των μνημείων χωρίς βέβαια να αποκλείει την αρχαιότητα της χάραξης της παρακείμενης οδού, που θα εξασφάλιζε την επικοινωνία των κτισμάτων αυτών με οικισμούς, κώμες, λιμάνια, πηγές νερού, πηγές πλούτου (μεταλλεία λατομεία κ.α.).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα πύργου επάνω σε σύγχρονο μονοπάτι είναι ο Πύργος στον Αη Γιάννη του Φάρου (ΔΙΑΦ14) (σωστότερο είναι να ονομάζεται Πύργος στο Αποκοφτό, δεδομένου

ότι θεμέλια άλλου, άγνωστου πύργου εντοπίστηκαν στην εκκλησία του Αη Γιάννη). Το μονοπάτι πάνω στο οποίο βρίσκεται ο πύργος αποτελεί τη συνέχεια του μονοπατιού που ξεκινά από το Κάστρο, περνά από την πόρτα του Φάρου και καταλήγει στο Αποκοφτό. Σε μικρή απόσταση από τον πύργο, δίπλα σε είσοδο μεταλλευτικής στοάς, έχουν εντοπιστεί βραχογραφίες διαφόρων περιόδων. Άλλοι χαρακτηριστικοί πύργοι πάνω σε νεώτερα μονοπάτια είναι οι πύργοι του Αη Φιλίππου, του Αμπουρδέχτη, του Αη Γιώργη τα Λειβαδάκια, του Καδέ (σημερα πάνω στο δρόμο του Βαθιού, **ΔΙΑΦ15**), ενώ σε ελάχιστη απόσταση από μονοπάτι, βρίσκονται οι πύργοι στο Καμπαναριό, στη Ρούμελη του Ζαμαρία, στον Αγ. Δημήτριο Αρχάβου, στου Μαραθίτη (κοντά στο μονοπάτι Κάστρου Φάρου), στου Καλαμάρη, στις Αμμουδάρες, στη Φυκιάδα (**ΔΙΑΦ16**). Αξίζει να αναφερθεί ότι ο Γιαγκ που μελέτησε και δημοσίευσε τη δεκαετία του 1950, 37 πύργους της Σίφνου, αναγνώρισε ίχνη αρχαίας οδού στα ΝΔ του νησιού, κοντά στον πύργο στα Κούντουρα με κατευθυνση προς την Φυκιάδα, ο οποίος πάντως δεν έχει προς το παρόν ταυτιστεί κατά τις δικές μας επιφανειακές έρευνες. Τέλος την πορεία αρχαίας οδού θα πρέπει να ακολουθεί τουλάχιστον εν μέρει το μονοπάτι του Ταξιάρχη της Σκάφης που ενώνει την κεντρική με την δυτική Σίφνο και οδηγεί προς διάφορες οχυρές κατασκευές και αρχαίες θέσεις στην πλευρά αυτή του νησιού. Πιο συγκεκριμένα, στη θέση Βουγνού αναγνωρίζεται μεγάλος αναλημματικός αρχαίος τοίχος (**ΔΙΑΦ17**) που θα στήριζε το οδόστρωμα από την χαμηλότερη πλευρά του λόφου.

Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει η θέση πύργων που εποπτεύουν βασικά οδικά περάσματα όπως αυτό της κοιλάδας του Λιβαδα (**ΔΙΑΦ18**), που ενώνει το λιμάνι των Καμαρών με την ενδοχωρα και το αστυ, σε μια περιοχή που χαρακτηρίζεται απο την υπαρξη μεταλλείων (στον Κάψαλο, στου Φρασέ, στην Τσιγκούρα). Στις πλευρες του ρέματος εντοπίζονται ή αναφέρονται από τις νεώτερες πηγές οι πύργοι στο Αρμούλι, στην Τσιγκούρα, ο μη εντοπισμένος πύργος στα Ρεούδια και ο Πύργος στο Καμπαναριό.

Αρχαία ιερά

Η αρχαία πρόσβαση στα δύο εντοπισμένα εξωαστικά ιερά της Σίφνου, τον Αγ. Νικήτα και τις Κορακιές δεν έχει διασαφηθεί με ακρίβεια, ωστόσο δεν πρέπει να διέφερε ιδιαίτερα απο τη σημερινή. Στον Αγιο Νικήτα (**ΔΙΑΦ19**), το πρώτο τμήμα του μονοπατιού εποπτεύεται εκατέρωθεν από δύο πύργους, του Σελλαδιού και του Καψάλου. Στο τμήμα της τελικής βραχώδους ανάβασης σώζονται ίχνη δρόμου που θα μπορούσε να τοποθετηθεί χρονολογικά σε κάποια φάση λειτουργίας του αρχαίου ιερού – χωρίς ωστόσο η υπόθεση αυτή να επιβεβαιώνεται ακόμη και ανασκαφικά.

Η πρόσβαση στο σπήλαιο των Νυμφών στις Κορακιές (**ΔΙΑΦ20**), θα πρέπει να ταυτίζεται περίπου με την αρχαία. Πρόκειται για το σχετικά δύσβατο σήμερα μονοπάτι που περνά πάνω από

τη ρεματιά που ξεκινά από την είσοδο της σπηλιάς και κατηφορίζει προς τη θάλασσα. Ο αρχαιολόγος Λουντβιχ Ρος επισκέπτεται το σπήλαιο το 19ο αι. και αναφέρει την επιγραφή ΝΥΦΕΟΝ ΗΙΕΡΩΝ που έχει χαραχθεί στο βράχο. Προκειμένου να φτάσει στην τελική άνοδο από τη ρεματιά, ακολουθεί καταρχήν το δρόμο που κινείται παράλληλα προς τον ποταμό Λιβαδά, τον οποίο συσχετίζει με κάποια αρχαία κόμη που θα πρέπει να υπήρχε στον όρμο των Καμαρών. Αρχαία χάραξη θα πρέπει να ακολουθεί και το μονοπάτι που συνεχίζεται ψηλότερα πάνω από την Κορακοσπηλιά και το οποίο οδηγεί με βαθμιδωτή ανάβαση προς τη Μαύρη Σπηλιά και εν συνεχεία στα μεταλλεία του Κάψαλου.

Μεταλλεία

Το θέμα της αρχαίας πρόσβασης στα μεταλλεία της βόρειας Σίφνου δεν έχει διερευνηθεί συστηματικά. Στον Αγ. Σώστη (**ΔΙΑΦ21**) το μονοπάτι στο τελευταίο τουλάχιστον τμήμα του, θα πρέπει να ταυτίζεται σε μεγάλο βαθμό με αρχαία χάραξη καθώς ακολουθεί το ανάγλυφο του εδάφους. Η ενίσχυση του μονοπατιού με κατασκευές (πλακώστρωση) που θα διευκόλυναν την μεταφορά φορτίων (μεταλλεύματος, καύσιμης ύλης κλπ) με υποζύγια, δεν θα πρέπει να αποκλειστεί και για την αρχαιότητα, κυρίως για λόγους σταθερότητας στην κίνηση των ζώων φόρτου. Ίχνη της αρχαίας χάραξης θα πρέπει να ακολουθεί σε γενικές γραμμές και το τμήμα του μονοπατιού που ενώνει τα αρχαία μεταλλεία με την εγκατάσταση στην Λειψάνα, σίγουρα όμως με μετατοπίσεις και μεταθέσεις όπως για παράδειγμα στη θέση Πορτάρα της Λειψάνας, όπου υπάρχουν εμφανή ίχνη λατόμησης, και όπου το σημερινό μονοπάτι φαίνεται να διέρχεται μέσα από τετραγωνικής κάτοψης αρχαίο κτίσμα.

Κλείνοντας την συντομη αυτή παρουσίαση για τις αρχαιότητες της Σίφνου και την πρόσβαση σε αυτές, θα ήθελα καταρχήν να αναφέρω τη σημασία της συμβολής των κατοίκων της Σίφνου, που με τις πολύτιμες μνήμες και μαρτυρίες τους πρόσφέρουν ουσιαστικά στοιχεία για την έρευνα της τοπογραφίας του νησιού (**ΔΙΑΦ22**). Ιδιαίτερα θα ήθελα να αναφερθώ στη συμβολή του φύλακα αρχαιοτήτων Αποστόλη Καράβη που άοκνα παρατηρεί και συλλέγει όλες τις πληροφορίες που συνδέονται με την ιστορία του τόπου του. Τέλος θα ήθελα να επισημάνω ότι η ελληνική αρχαιότητα δεν έδωσε μεν εντυπωσιακά οδικά έργα που δαμάζουν τις εδαφολογικές δυσκολίες, όπως συμβαίνει με έργα οδοποιίας των ρωμαϊκών χρόνων, ωστόσο πιστεύω ότι κάτι τέτοιο δεν οφείλεται σε άγνοια ή αδυναμία αλλά σε ενσυνείδητη επιλογή. Η τεχνογνωσία δεν απουσίαζε από τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, αντίθετα η ύπαρξή της αποδεικνύεται περίτρανα στην περίπτωση της Σίφνου, με την οικοδόμηση των στοιβαρών τειχών των πόλεων και των οικισμών, την κατασκευή πύργων και ιερών σε δύσβατες θέσεις, παρά την ανυπαρξία σε πολλές περιπτώσεις αρχαίων αμαξήλατων προσβάσεων. Διαφαίνεται πιστεύω έτσι ότι η ανάπτυξη ενός τόπου δεν

ταυτίζεται πάντοτε με διανοίξεις αμαξιτών οδών. Ο σεβασμός και η διατήρηση της συλλογικής μνημης, στην προκειμένη περίπτωση ο σεβασμός προς διαχρονικά μνημεία, όπως τα μονοπάτια, που περικλείουν σοφία αιώνων, αποτελεί νομίζω την μόνη αντίσταση στον κίνδυνο απαξίωσης του μαγευτικού ιστορικού τοπίου της Σίφνου.

Ζώζη Παπαδοπούλου